

X. Fejezet

**KRAICI ISTVÁN MÁRTON–KRAICINÉ
SZOKOLY MÁRIA–TIBORI TÍMEA–TÓTH
KÁROLY**

ÖSSZEFOGLALÁS

A fejezet tartalomjegyzéke

X.1 EU KITEKINTÉS	451
X. 2 A PROJEKT EREDMÉNYEI, A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA	453
X. 3 A KUTATÁSOK EREDMÉNYEI	455
X.3.1 Szociológiai kutatások	456
X.3.2 Munkaerő-piaci kutatások	456
X.3.3 Andragógiai kutatások	458
X.4 KÍSÉRLETI EREDMÉNYEK	459
X.5 A MÉRÉS EREDMÉNYEI	459
X.6 A KÉPZÉS EREDMÉNYEI	460
X.7 A MENTORI MUNKA EREDMÉNYEI.....	463
X.8 A FOGLALKOZTATÁS EREDMÉNYEI.....	463
X.9 PROBLÉMÁK, NEHÉZSÉGEK	464

X.1 EU KITEKINTÉS

Az új évezred Európáját meghatározó lisszaboni folyamat célja, hogy az Európai Unió váljék 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudásalapú gazdaságává, mégpedig a fenntartható gazdasági növekedés, több és jobb munkalehetőség, valamint nagyobb szociális kohézió mellett. A tagállamok a elfogadták célkitűzéseket, azonban a kialakult gyakorlat elmaradt az elvárttól. A Brüsszeli Európa Tanács 2003. márciusában felkérte az Európai Bizottságot, hogy hozzon létre egy munkacsoportot annak megvizsgálására, vajon mennyire megalapozottak az aggályok – miszerint a tagállamok, különösképpen az akkor csatlakozás előtt állók eredményesen fognak-e megbirkózni a foglalkoztatási kihívásokkal.

Az európai foglalkoztatottság és termelékenység helyzetével illetve a növelés szükségességével az Európai Bizottság által létrehozott bizottság (Employment Taskforce)¹ „Kok jelentése” foglalkozott részletesen².

A bizottság nemcsak vizsgált és jelentést tett, hanem ajánlásokat, ún. „ország specifikus üzeneteket” (county specific messages) is megfogalmazott a tagállamok felé. A jelentés elismerte, hogy jelenleg veszély fenyegeti az Európai Uniót és hangsúlyozta, hogy a lisszaboni célkitűzésekről nem lehet lemondani, hanem a tagállamoknak, beleértve az új tagállamokat, erőfeszítéseket kell tenni a célok megvalósítása érdekében. Ez nem kisebb feladatot jelent, mint a gazdasági növekedés lassulása mellett szembe kell nézni a globalizáció és a gazdasági integráció hatásával és a népszerűségi gyors növekedésének problémájával.

A munkanélküliség csökkentése és a foglalkoztatottság növelése ma politikai, szociális és gazdasági szempontból egyaránt szükségesszerű, az EU megfogalmazások szerint „több embernek kell dolgozni és az eddiginél termelékenyebben”. A jelentés a megfelelés alábbi négy követelményét³ állította a tagországok elé:

- ◆ A munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességének javítása,
- ◆ Minél több ember, potenciális munkavállaló bevonása a munkaerő-piacra,
- ◆ A humán tőkébe történő beruházás fokozása és eredményesebbé tétele,

¹ A Wim Kok vezette Speciális Munkacsoport 2003. november 26-án nyújtotta be „Munkahelyek, Munkahelyek, Munkahelyek, – több munkahelyet teremteni Európában” című jelentését az Európai Bizottságnak.

² Ld. részletesebben Köpeczi Bócz Tamás: Kutatás a felnőttoktatás-, és képzés nemzetközi cél-, és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság, illetve a tanuló társadalom fejlődésének tükrében. Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/5 NFI. Bp. 2005.

³ Id. uo. 8. p.

- ◆ Jobb kormányzásokon (gouvernance) keresztül a szükséges reformok hatékonyabb megvalósítása.

Magyarország számára – ahol a tagállamok átlagához képest kisebb a foglalkoztatási ráta (különösen az alacsony képzettségűek és az idősebb munkavállalók körében), és magas a munkanélküliség – az alábbi ország-specifikus ajánlásokat fogalmazta meg a bizottság:

- ◆ Az alkalmazkodóképesség növelése (foglalkoztatás-barát bérfolyamatok).
- ◆ A munkavállalás a mindenki számára elérhető választási lehetőség legyen (a munkavállalók aggasztó egészségi állapotának és a munkakörülmények javítása).
- ◆ Beruházás a humán tőkébe (a lifelong learning stratégia keretében csökkenteni a lemorzsolódást, növelni a tanuláshoz való hozzájárítás egyenlőségét).

Hazánknak nagy szüksége van szakképzett munkaerőre, ha a nemzetközi munkamegosztásban innovatív államként kíván szerepelni. Olyan oktatási-képzési rendszert kell kiépíteni, amely gyorsan és hatékonyan tudja biztosítani a képzett és változni képes munkaerőt a gazdaság számára. A gazdaság és az oktatás kölcsönösen meghatározzák egymást. Ebben a folyamatban igen nagy szerep jut az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli felnőttoktatásnak. Továbbá szemléletbeli változást kellene elérni abban, hogy túlhaladjuk azt a felfogást, mely szerint a magyar gazdaság versenyelőnye az olcsó munkaerőben rejlik. A magyar gazdaságot dinamizáló új és multinacionális cégek azt az olcsó és jól képzett munkaerőt használják, amely még az előző időszakban termelődött meg. A hazai munkaerőt jellemző nagyfokú kreativitás napjainkban sokszor akadályozó, munkaszervezést gátló tényezővé válik a kreativitást nem igénylő, standardizált munkafeltételek között. A gondolkodó, kreatív munkaerőt nem leépíteni kellene, hanem profitálni belőle, képzéssel lehetővé tenni az önálló alkotóképesség, készség kibontakoztatását a megfelelő szakterületeken. Ez egy dinamikusan változni képes felnőttképzés feladata lesz, amikor a középfokú és felsőfokú képzésbe be- és onnan kikerülők száma gyorsan nő, de viselkedési kultúrája, kommunikációs kooperációs szintje, döntési és felelősségvállalási szintje nagyon alacsony. Nem véletlen, hogy az oktatási ágazat legdinamikusabban fejlődő része az iskolarendszeren kívüli szakképzés volt.⁴

⁴ Halmos Csaba: A felnőttképzésben részt vevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra NFI. Felnőttképzési Kutatási Füzetek Bp. NFI 2005/3 7. p.

A felnőttképzési és szakképzési törvény egyértelművé tette a felnőttképzés lehetőségeit, a szakképzési rendszer felépítését és törvényi szinten határozott meg a képzés sajátosságait, amit az új OKJ rendszer még egyértelműbbé tett.

X.2 A PROJEKT EREDMÉNYEI, A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA

A felzárkóztató program koncepciója azon a megfigyelésen alapult, miszerint az elmúlt években az egyedileg, nem rendszerszerűen megvalósított támogatási projektek (képzési és tanácsadói szolgáltatások, rövidebb-hosszabb ideig tartó foglalkoztatások) hatása megerősítés és további támogatás hiányában nem volt eléggé tartós. A projekt megfogalmazásakor siker-kritériumnak tekintettük:

- ◆ a projekt lemorzsolódási mutatóinak minimális (maximum 20%) szinten tartását,
- ◆ a projekttagok hatékony és tartós munkavégzését,
- ◆ motiválást a tanulásra, és a tanulási kedv fenntartását a projekt futamideje alatt,
- ◆ korszerű felnőttképzési módszerekkel, egyénre szabott és kompetenciaalapú elemekkel gazdagított képzési kínálat kialakítását és megvalósítását,
- ◆ a képzettségi mutatók javulását, a beiskolázottak tanulmányainak sikerességét,
- ◆ néhány fő vállalkozói képzésre történő önkéntes jelentkezését és képzését, az életviteli mutatók javulását.

Sikernek tekintjük, hogy a mintegy 100 fős célcsoport mérése, képzése és mentori tanácsadása révén – szándékaink ellenére nem vagy csak elenyésző mértékben javult a projektbe bevont családok élethelyzete. A képzések révén kismértékben nőtt a szakképzettek száma.

Az EU elvárásoknak megfelelően ebben a programban is látszott, hogy a tanulás kilép az iskola alrendszeréből, a hangsúly a tanításról áttevődik a tanulásra, és az egyének tanulási képességeinek kialakítása és fejlesztése kerül a középpontba. Erősödik a non formális és informális területeken zajló tanulás jelentősége, megnő az itt megszerzett tudások munkaerő-piaci értéke.

Ugyanakkor tény, hogy az iskolán kívüli felnőttoktatásban az új módszereknél fokozottabban figyelniük kell a következőkre:

- ◆ Az irányított tanulásról csak akkor térhetünk át az önirányító tanulásra, ha a tanuló rendelkezik az alábbi öt készséggel:
 - az önmeghatározás és orientáció készsége
 - a válogatás és döntés készsége
 - az eszköztudás készsége
 - tanulási készségek
 - szervezési készségek
- ◆ Hátrányos helyzetűek esetében részesítsük előnyben a formatív és diagnosztikus értékelést a szummatív, vizsga típusú értékeléssel szemben.
- ◆ Biztosítani kell a képzési idő rugalmas meghatározását az életvitel ismeretében.

Ennek megfelelően a vizsgált célcsoport szempontjából tehát úgy oszlik meg a végző eredmények rangsora, hogy a csoport közel fele érdemi többlettel lépett ki a programból, valamivel kevesebb, mint negyede a formális osztályozás szerint közel azonos szinten maradt, és valamivel több, mint egynegyede az utóméréskor a korábbiakhoz képest gyengébben teljesített.

Tehát tapasztalataink szerint a mérés, a képzés, és a mentori támogatás hozzájárult ahhoz, hogy a projekt futamidejének végére a célszemélyek közel felénél munkával és életvezetéssel kapcsolatos attitűdök megváltozzanak, életvitelükben kismértékű – reményeink szerint tartós – módosulás álljon be.

Beigazolódott azon alaphipotézisünk, amely szerint a projekt keretében megvalósuló foglalkoztatást kísérő háromféle szolgáltatás (a mérésen alapuló kiválasztás és várólista létrehozása, az erre épülő mérés, képzés, mentori tanácsadás) egyidőben történő alkalmazása révén ezek eredményei összeadódnak, felerősítik egymást.

Megerősítést nyert a program andragógiai innovációjaként megfogalmazott feltételezés, hogy a siker kulcsa a mentori támogatás lehet. Azaz, a projektszervezet a hátrányos helyzetű munkavállalót – a foglalkoztatás és tanulás ideje alatt – tanulási, munkahelyi és egyéni problémáival nem hagyja magára, hanem egy folyamatosan működő, segítő-támogató-ellenőrző rendszerként működtet. A mentori támogatás révén kiépülnek, rögzülnek a résztvevők személyes, szociális és szakmai-munkaerőpiaci kompetenciái, gyarapodik tudástőkékjük, aminek segítségével ezzel mind a munka világában, mind személyes életvezetésükben sikeresebbé válhatnak.

Megállapítottuk, hogy ha minimális mértékben is, de változott általában a tanulással és az iskolával kapcsolatos, hagyományosan negatív attitűd. Javult a célcsoport érdekartikuláló és érdekérvényesítő képessége, szervezettsége, a kiképzettek referenciaszemélyekké váltak lakóhelyükön. Reményeink szerint az attitűdváltozás eredményesebbé teszi a településeken az önkormányzatok, az iskolák és a roma családok kapcsolatrendszerét, megkezdődhet a párbeszéd az iskoláztatási kérdésekben.

X.3 A KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

X.3.1 Szociológiai kutatások

- ◆ Áttekintettük a térségre vonatkozó roma kutatásokat, és tanulságait beépítettük a munkába.
- ◆ A projekt keretében megvalósult a Zempléni Kistérség gazdasági és társadalmi áttekintése, a szociológiai és andragógiai kutatások alapján elkészült a régiós problématerkép, magyar-szlovák változatban.
- ◆ Elkészült továbbá a célcsoport attitűd-, identitás- és életmódszempon-tú vizsgálata, és „A Zempléni Kistérségben lakók véleménye a kisebbségről és a többségről” c. kutatási jelentés, összesen 700 kérdőív és 30 interjú alapján, A kérdőíves felvétel megerősítette kutatási hipotéziseinket:
 - az átlagtól való eltérés erősen frusztrálja a megkérdezetteket, ezért alapvetően nehéz helyzetüket kevésbé válságosnak ítélik és így másokét sem tekintik teljesen reménytelennek;
 - kerülik a nyilvános megmérettetést, az igazi versenyhelyzetet;
 - illetve a mobilitást, bármire vonatkozzék is az;
 - hátrítják a felelősségvállalást, akár a privát, akár a nyilvános közösség érdekeiről essék szó,
 - inkább saját, személyes boldogulásukat keresik, ennek rendelnek alá szinte mindent;
 - bár verbálisan kezdik elfogadni a kor követelményeit, de a megújulásért keveset tesznek: nehezen kezdenek új ismeretszerzésbe, a fizikai helyváltoztatást erősen elutasítják, és a lemondást változatlanul a szolgáltatásokon értik,
 - a megkérdezettek többsége máról holnapra, a percnyi boldogságra építve, tervszerűtlenül él, de sodródása nem csupán önmagára, hanem környezetére is veszélyes, újra termeli a hátrányos helyzetet,

- mélyül a szakadék a tanultak és az aluliskolázottak, illetve a gazdagok és a szegények, valamint a generációk között. Ennek negatív hatását nap mint nap tapasztalhatjuk, és ez már régiótól függetlenül az egész társadalmat sújtja,
 - a demokratikus átalakulásnak köszönhetően az érdekérvényesítés erősödött, de a társadalomért szükséges felelősség- és kötelezettségvállalás még mindig gyenge;
 - ez a magatartás a törvényesség megkerülésével és/vagy kijátszásával párosul, illetve az egyéni problémák kialakulásában az állami szolgáltatások elapadásában látni az okokat;
 - gyenge a személyes felelősségvállalási, kreativitási készség, amelynek kialakításában az elsődleges (családi) és a másodlagos (iskola, társadalom) szocializációs nehézségek egyaránt megmutatkoznak;
 - csekély a közösségek megtartó szerepe, legyen szó családról, barátokról, iskoláról vagy társadalomról;
- ◆ A munkaerő-piaci helyzet változásáról szóló, 300 fővel történt felmérés, a projekt futamideje alatt történt, a munka világába való integrációs kísérletek eredményességéről, illetve eredménytelenségéről, és a támogatási formákról.
 - ◆ Elkészült a célcsoport tagjainak előzetes tudásszint és kompetenciamérésen alapuló tanulótérkép.
 - ◆ Igazolódott a térségben erősen ható, a mássággal kapcsolatos előítéletesség (nemi, faji, szexuális, gazdasági stb. téren).
 - ◆ Mélyült az elszegényedés és ennek kulturális jegyei általánossá váltak.
 - ◆ A kiemelt értékek és a három kívánság esetében szoros együttjárás mutatható: a megkérdezettek számára legfontosabb az egészség, a pénz (lehetőleg annyi, hogy mindenre jusson), a lakás (bármilyen, csak jobb legyen a meglévőnél), a munka lehetősége (bármilyen legyen is, csak a munkanélküliségből lehessen kilépni), a gyerekek és az unokák stabilabb életfeltételei, biztos megélhetésének reménye.

X.3.2 Munkaerő-piaci kutatások

Feltételezéseink megerősödtek a térségi munkaerő-piaci adatelemzés és kérdőíves felmérés alapján, az alábbiak szerint:

- ◆ 1995 és 1999 között még négyötödüknek volt tartós foglalkoztatása, de 2000 és 2004 között már csak egyötödük számolt be erről, míg 2005 és 2007 kö-

zött egyáltalán nem volt egy évnél hosszabban foglalkoztatott közöttük. Ez azt jelenti, hogy a határozott idejű szerződés valóban rövid foglalkoztatást jelentett az utolsó három évben. Arra vonatkozóan, hogy milyen eséllyel kerülnek be, illetve ki a határozott idejű szerződéssel dolgozók csoportjából, azt mondhatjuk, hogy a csoportra a kikerülés, illetve a lehetőségek szűkülése jellemzőbb. (A mintában szereplők 4%-a mondta, hogy 2005 és 2007 között volt határozott idejű szerződésű munkájuk, míg 2007 májusában 2% jelezte, hogy ez a munkaerő-piaci státusza.) Tehát egy egészen kismértékű mozgás, cserélődés lehetséges a csoporton belül, de sokkal jellemzőbb, hogy ez a foglalkoztatási forma is elérhetetlenné válik a minta résztvevőinek.

- ◆ Többségüknek sohasem volt egy évet meghaladó munkaviszonya az elmúlt évtizedben. 1995 és 1999 között egyharmaduknak volt hosszabb munkaviszonya, 2000 és 2004 között már csak közel egyötödüknek, 2005 és 2007 között pedig gyakorlatilag megszűnt a folyamatos foglalkoztatás esélye.
- ◆ A *ma rendszeres szociális segélyben részesülők* gyakorlatilag nem rendelkeztek folyamatos munkaviszonnyal az 1990-es évek közepétől kezdve. Az 1990-es évek közepén 14%-uknak volt tartós foglalkoztatása, de 2000 után nekik is megszűnt.
- ◆ A *ma ellátás nélküli munkanélküliek* gyakorlatilag a rendszerváltás igazi vesztesei. A kilencvenes évek közepétől nem rendelkeztek folyamatos munkaviszonnyal, pedig összetételüket tekintve kétharmaduk középkorú, 25 és 44 év közötti. A munkanélkülieknek ez a csoportja viszonylag konstans méretű, az arányuk nem változott 2005 előtt és után. Az egyetlen jövedelemforrásuk a nem rendszeres alkalmi munka, és amint láttuk, a többi munkanélkülihez képest kisebb eséllyel jutnak közfoglalkoztatáshoz.
- ◆ Az *inaktívok* foglalkoztatási története némileg jobb képet mutat, mint az egész munkanélküli csoporté, hiszen így szerezhették meg a különböző társadalombiztosítási ellátásokat.

Mindebből következően a munkanélküliek számára a képzések hatékonyságát lehetne javítani, olyan képzési programok kidolgozásával, amelyek alkalmat teremtenek a munkát kereső és a potenciális munkáltató kölcsönös megismerésére.

A munkaügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében nem találtunk különbséget a különböző csoportok között. Az egyetlen aktív foglalkoztatási eszköz, amelyben a roma program résztvevőinek mégis előnye volt, az a közhasznú és közmunka, mint foglalkoztatási forma.

X.3.3 Andragógiai kutatások

A kutatási eredmények alapján létrejött mérési csomag transzferábilis, azaz változtatható tartalmú moduljai révén bármely térségben adaptálható, és a tapasztalatok alapján folyamatosan módosítható, fejleszhető.

Az andragógiai kutatások alátámasztották a projektben alkalmazott előzetes tudásszint- és kompetencia mérés alábbi alapelveit:

- ◆ A felnőttek tudása, készségei, kompetenciái mérhetők és fejleszhetők.
- ◆ A felnőttek képezhetők.
- ◆ Minden felnőtt különböző módon tanul, ezért egyénre szabottan, kompetencia alapú módon kell képezni.
- ◆ A képzést egzakt mérések révén kell megalapozni, az új ismereteket és kompetenciákat a meglévő tudáshoz és élettapasztalatokhoz kell kötni, és a tanulási motivációt folyamatosan ébren kell tartani.
- ◆ A hátrányos helyzetű felnőttek képzésénél figyelembe kell venni, hogy többségüknek negatív tanulási élményei, iskolai kudarcaik vannak és ezek a felnőttkori tanulás ellen hatnak,
 - sem az általános iskola, sem a szakképző intézmények nem voltak képesek feltárni az egyének tehetségpontjait,
 - továbbá non formális és informális tanulási kísérleteiket sem kísérte sikerélmény,
 - nem motiváltak a szabadidő hasznos és értelmes eltöltésére,
 - nemcsak a tanuláshoz, de a kulturális, a sport-rekreációs tevékenységekhez sincsenek mintáik, motivációik, mert nem volt módjuk a rendelkezésükre álló idő értelmes eltöltését megtanulni.

Hasonlóképpen megerősítést nyertek a kompetencia alapúság elvei:

- ◆ A kompetenciák megléte magatartási, viselkedési formákban felismerhető.
- ◆ A magatartási, viselkedési formák megfigyelhetők, fokozatokba rendezhetők és mérhetők.
- ◆ A kompetenciák fejleszhetők.

Számszerű eredményekkel bizonyítható, hogy a mentori támogatás a felnőttkori tanulás sikerének záloga lehet.

- ◆ A felnőtt tanulóval történő együttműködés keretében kialakított egyéni tanulási, foglalkoztatási és életvezetési terv kidolgozása, „szerződés-kötés”.
- ◆ A tanulás tartalma, iránya, üteme alkalmazkodjon a felnőtt életviteléhez.
- ◆ A tanulás problémaközpontú és gyakorlatorientált legyen.

- ◆ Folyamatos együttműködés és mentori támogatás.
- ◆ Tudatos és folyamatos szervezetfejlesztés: a csoportdinamika maximális kihasználása.

X.4 KÍSÉRLETI EREDMÉNYEK

- ◆ A tanulótérkép elméletének verifikálása megtörtént annak ellenére, hogy a minta kicsiny létszáma miatt további számításokat nem végeztünk, mégis egy teljesen új összefüggérendszer dolgoztunk ki a felnőttoktatás számára.
- ◆ Az életvezetési kísérletben az elemi prevenció és szocializációs programok interiorizálásán túl megerősítettük a közösséghez való tartozás fontosságát, változtattunk a tanuláshoz való negatív attitűdökön, és a munkához való viszonyuláson. Ez utóbbi esetben két területen módosult a célcsoport tagjainak attitűdje: az aktivitás tartósságát (az egy-két napos napszám helyett a legális foglalkoztatásra motiváltuk a résztvevőket, még ha alkalmi jelleggel is, és a korszerű tudások elsajátításának fontosságát erősítettük).
- ◆ Az egyén problémamegoldásához szakmai segítséget nyújtottunk a mentorok bevonásával, és ez a folyamat folytatódik a projekt futamidején túl, hiszen azok, akik kapcsolatba kerültek, „szerződést kötöttek” arra, hogy változás következzen be a mentorált személyek életében.

X.5 A MÉRÉS EREDMÉNYEI

Elkészült a célcsoport tagjainak előzetes tudásszint és kompetenciamérésén alapuló tanulótérképe, a mérések kutatási innovációjaként pedig elkészült a változás bemutatására és követésére szolgáló térinformatikai rendszer.

A mérési csomag bevált, megfelelő alapul szolgált a célcsoport kiválasztásához, az egyéni karrier tanácsadáshoz, a mentori munkához és a szervezetépítéséhez.

Az adottságok, erőforrások, beállítódások elő- és utómérésén alapuló térinformatikai rendszerrel kiegészíthető tanulótérkép jól szolgált a célcsoport kiválasztását, a 300 jelentkezőből kiválasztott 75 fő sikeresen oldotta meg a projekt valamennyi feladatát, a lemorzsolódás hosszú ideig 0 volt és összességében is csak 10% körül maradt.

A tanulótérkép az alábbi tényezők mérésével pontszámsorrendet állított fel a mért személyek körében, így objektív szempontok alapján választódott ki az 75 fős célcsoport és a 25 fős „várólista”. A 100 pontszámú tanulótérkép eleme-

inél figyelembe vettük:

- ◆ az egyén biológiai és szociális adottságait,
- ◆ erőforrásait: életkorát, nemét, etnikai hovatartozását, kapcsolati és társadalmi tőkét,
- ◆ életkörülményeit: család- és jövedelem szerkezetét,
- ◆ beállítottságát, munkaethoszáét,
- ◆ korábbi formális tanulási eredményeit (iskolai végzettség, szakképzettség),
- ◆ nonformális és informális úton szerzett rejtett és manifeszt tapasztalati tudását,
- ◆ kiépült gondolkodási, reflexiós és tanulási képességeit.

A kutatási eredmények alapján létrejött felnőttképzési felzárkóztató csomag transzferálabilis, azaz változtatható tartalmú moduljai révén bármely térségben adaptálható és a tapasztalatok alapján folyamatosan módosítható, fejleszthető.

X.6 A KÉPZÉS EREDMÉNYEI

A tanulás terén tapasztalható – cigányok esetében – meglepő sikeresség a tanulótérképen alapuló kiválasztásnak volt köszönhető: a beiskolázott személyek mindegyike eleget tett a képzési követelményeknek, nemcsak a munkaerő-piaci képzésen, hanem az OKJ A*-os képzések vonatkozásában is (1 fő lemorzsolódás). A vállalkozói képzésre 15 önként jelentkező személyt tudtunk, az alkalmassági beszélgetés alapján felvenni és regisztrálni a képzés végén 11 pedig látogatási bizonyítványt kiadni.

A projekt képzési adatai

100 fő végzett 60 órás aktív tanulási módszereken alapuló munkaerő-piaci tréninget. A tréning egyéni módon készítette fel a résztvevőket a projektben való részvételre. A képzés elvégzéséről a résztvevők látogatási bizonyítványt kaptak.

A tanulótérkép alapján kiválasztott és felkészített 18 fős célcsoport 1 fő lemorzsolódásával elvégezte az OKJ A*-os szakképzést (sütőipari munkás). 28 fő részvételével megvalósult a 60 órás Kistérségi mentorképzés, amelynek alapítási és indítási dokumentációját az OM sulinova Kht és az FMM FAT KISTÉRSÉGI mentorképzés címen regisztrálta.

A futamidő végén a 60 órás vállalkozói képzést önkéntes jelentkezés alapján 11 fő végezte el Magyarországon és 5 fő Szlovákiában, Királyhelmeccen.

A tréningről a résztvevők látogatási bizonyítványt kaptak.

A projekt sikeres megvalósításához hozzájárultak

- ◆ a kedvező technikai feltételek, melyet a Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium nevelőtestülete, valamint épülete és színvonalas felszereltsége biztosított,
- ◆ a jól kidolgozott és előkészített mérési és képzési csomagok, tanári és tréneri kézikönyvek, munkalapok és egyéb felnőttoktatási eszközök,
- ◆ a kutatásban résztvevők szakértelme, alapossága, elhivatottsága, melynek eredményeként 1000 kérdőív és 30 interjú készült,
- ◆ a magasan kvalifikált projektmenedzsmet és a projektet megvalósító helyi személyek elhivatottsága, a projekt célok megvalósíthatóságába vetett hite és elkötelezettsége, a gondosan vezetett dokumentáció,
- ◆ a mérési és képzési koncepció sikerét igazolja, hogy a képzések folyamán lemorzsolódás mértéke nem haladta meg a tervezett 20%-ot, sőt, egyes esetekben pl. a munkaerő-piaci felzárkóztató képzésen a 37 fő nyitó létszám [19 virágkötő, 18 gomba- és gyógynövény felismerő] a program során nyitó létszám emelkedett (41 fő) és a további létszámnövekedésnek szakmai okokból kellett határt szabni,
- ◆ azok a helyes előfeltevések, amelyek a kirekesztés és az előítéletesség dominanciáját jelzik a térségben lakók egymáshoz való viszonyának fő motívumaként,
- ◆ a felzárkóztatásban és a személyes kapcsolatok erősítésében érdekelt és felelős személyek elhivatottsága az esélyegyenlőség és a többértelmű prevenció megvalósításában.

Összegezve elmondható, hogy a projekt céljainak a reális egyéni célok megjelölése, a reménytelen élethelyzetből való kitorési lehetőség megtalálása a résztvevőknek, a csapat- és önbizalom-építés szempontjából mérföldkőnek tekinthető bentlakásos képzése, mely elindította őket a jelenlegi céltalanságból, enerváltságból, kezdeményezőképtelenségből kivezető úton. Az egyéni kitorési lehetőségek – bár maguk erejéből és önállóan kell felismerniük és megragadniuk a számukra bejárható utakat – biztatóak. Azzal, hogy a program 36 hónapja alatt – részben személyiségük fejlesztésével, részben a kitorési pontok felmutatásával – a célcsoport aktív tagjai voltak, előrébb léphettek környezetükhöz képest. Ehhez minden lehetséges segítséget megkaptak, amely hozzájárult életvitelük javulásához, mikrokörnyezetük fejlesztéséhez és általában a térség lakossága pozitívabb jövőképeinek kialakításához.

A képzés nagy figyelmet fordított arra, hogy fejlessze az egyének munkához való pozitívabb viszonyát, a munka világában elvárt magatartások módosulását, különös tekintettel a kreatív elemekre, a fantázia mozgósítására, a rugalmasság fokozására, az újítási készség és, az együttműködés képességének fejlesztésére.

Módszerként szinte sosem választottuk a verbális, előadóközpontú frontális andragógiai módszereket. Az elméleti jellegű ismeretek elsajátítása cselekedtető módon történt, valamilyen komplex, rendszerint csoportban végzett feladat elvégzésébe ágyazottan, a kompetenciafejlesztő gyakorlatoknál pedig az élménypedagógia, a kooperatív tanulás elemeit alkalmaztuk. Így egyfajta andragógiai-módszertani kísérletnek tekintettük a célcsoport három szakterületen történő párhuzamos foglalkoztatását és képzését. (E területeket az előzetes tudásszint- és kompetenciamérések során a célszemélyek saját maguk jelölték meg a térség munkaerőpiacán, mintegy esetleges kitérés pontként. Ráadásul ezek a szakmai területek egybeestek a Kistérség általunk feltárt lehetséges foglalkoztatási irányjaival is.) Az iskolarendszeren kívüli szakképző tanfolyamokat mentálhigiénés felzárkóztató (helyes én-kép, alkalmazkodási technikák, kooperációs és kommunikációs gyakorlatok), elemi munkavédelmi, egészségügyi és marketingismeretek egészítették ki. A célcsoportról a képzés elején megállapítható volt, hogy

- ◆ bár formálisan a 8 osztályt elvégezték, mégis alulképzetteknek ítéltük meg őket, mert a 8 osztályos általános iskolai végzettségnek megfelelő ismereteik hiányosak voltak (írás, olvasás, számolás, szövegértés),
- ◆ néhányan közülük funkcionális analfabéták voltak,
- ◆ többen szakképtelenek vagy a munkaerőpiacon elértéktelenedett szakképzettséggel, szakmai tapasztalattal rendelkeztek,
- ◆ fejletlenek a munka világában szükséges kompetenciáik,
- ◆ nem ismerik a munkavállaláshoz vagy tanuláshoz szükséges információs forrásokat, a hozzájuk vezető utakat és módokat, így munkahelykeresésük során még a meglévő lehetőségekkel sem tudtak élni,
- ◆ önismeretük, önértékelő képességük fejletlen (alá- vagy fölébecsülik meglévő képességeiket, lehetőségeiket, a munka világában eddig elért eredményeiket),
- ◆ a tanulásal, iskolával kapcsolatos attitűdjeik lehangozóak.

Tapasztalataink alapján azt mondhatjuk tehát, hogy a célcsoport tagjainak magatartásában mutatkozó tétováság bizonyos szempontból indokolható: a jól, szakszerűen végzett munkájukat eddig nem, vagy alig értékelték megfele-

lően, tudásukat többnyire alulbecsülték, csoport-hovatartozásukat sokszor stigmaként használták (vagy kihasználták?). A családdal, a gyerekek, az öregek ellátásával, gondozásával kapcsolatos attitűdöket a környezet negatívan értékelte, amely gátjává vált az elemi emberi jogok megélésének. Hasonló kirekesztő gesztusok és élmények érték a csoport tagjait az iskolázottság mértékét és a teljesítményt illetően, valamint a munkával kapcsolatban.

X.7 A MENTORI MUNKA EREDMÉNYEI

Működőképes mentori szervezetet hoztunk létre, hiteles helyi személyekből. Ez túlmutat a projekt keretein, mert a 28 végzett mentorból mintegy 12 fő révén képzett és ütőképes civil szervezeti vezetőkre tett szert a Kistérség. A mentori munka révén a Zempléni Kistérség hátrányos helyzetű csoportjaiban megerősödött az együttműködési és kapcsolati háló, erősödött az érdekérvényesítés és érdekképviselet. Sikeresnek bizonyult az ELTE 12 hallgatójának mentoraszisztensként történő bevonása a mentori programba. Ezáltal:

- ◆ valóságélményhez és sajátélményű tanulási lehetőséghez jutottak a hallgatók,
- ◆ az elméletileg jól felkészített hallgatók munkájukkal hozzájárultak a mentori esetek szakszerű feldolgozásához,
- ◆ az eredmények széles körben történő multiplikálásához,
- ◆ a projekt közvetlenül biztosította a tapasztalatok beépülését a felsőoktatási szakemberképzésbe, a képzés és a gyakorlat közötti közvetlen kapcsolat megvalósítását.

X.8 A FOGLALKOZTATÁS EREDMÉNYEI

2004. október 1. és 2007. szeptember 30. között – a projekttervnek megfelelően – megvalósítottuk a 100 fős célcsoport felkészítését a munka világában való sikeresebb beilleszkedésére. 2006 augusztusától a 17 fő OKJ A*-os szakképzettséget szerzett sütőipari munkásból 6 főnek sikerült elhelyezkednie a két mesternél, 6-12 hónapon keresztül.

Másodlagos eredmények

A projekt másodlagos eredményeképpen erősödött a projektben együttműködő, különböző identitású, iskolai végzettségű és értékrendű személyek hivatástudata, motivációja és együttműködési készsége.

A kutatási eredmények egy tervezett országos összehasonlító vizsgálat részét képezik, ezáltal nő a kistérség ismertsége és elismertsége.

X.9 PROBLÉMÁK, NEHÉZSÉGEK

A kistérségben elmaradtak 2004-ben tervezett vállalkozói fejlesztések, tovább növekedett a tartós munkanélküliek aránya. Ezáltal nem a tervezett mértékben erősödött a célcsoport munkaerő-piaci helyzete.

A munka legfőbb nehézsége az volt, hogy a kutató, képző, segítő és tanácsadó tevékenységet folyamatosan a többségi és a kisebbségi kultúra, illetve értékek határán kellett végezni.

A képzesek tartalma a felkínált értékek és tanácsok (tanulás, beilleszkedés, legális munkavégzés) hosszú távon kívánták elősegíteni a jobb élet lehetőségét, a beilleszkedést, míg a célszemélyek rendszerint pragmatikusan, napi nehézségeik leggyorsabb és legkönnyebb megoldására törekedtek. Felmerült a mentorok cselekvési kompetenciájának határa. Ez a dilemma megoldatlan maradt mind a mentorok, mind a mentoráltak oldaláról. A mentorok a segítő tanácsadó munka jogi és személyiségi határait feszegették, a mentorált személyek pedig a tanácsadás jellegét, mivel az többnyire ellentétes volt rövid távú és egyéni érdekeikkel. A mentorok többsége pedagógus, vagy pedagógus végzettségű szakember volt, akiket a mentori felkészítés kapcsán andragógiai képzésben is kellett részesíteni, hiszen döntő fontosságú volt, hogy megismerjék törekvéseinket és azonosuljanak feladattal, értsék a tudásszint-mérés, a kompetenciaalapú képzés, a tanácsadás rendszerszerűségét, egymástól való függését.

Összefoglalva megállapítható, hogy a projekt eredményeképpen valamelyest javult a kistérségben az iskolázottsági arány (szakképzés), nőtt a célcsoport önismertete (mérés) és munkahelyi kompetenciája (munkaerő-piaci-képzés), a célcsoport motiváltabbá vált a tanulásra, munkára, a lemorzsolódás minimális mértékű volt.

Fejlődött a szervezeti kultúra és a kapcsolati háló, a célcsoport tagjainak érdeklődése és együttműködése. Gazdagodott az egyének kapcsolati tőkéje, kooperációs készsége. Ennek segítésére ütőképes mentori team szerveződött és képződött ki, a szupervízió révén továbbképzésük folyamatos.

A térség kutatására komplex team szerveződött, kutatási eredményeik jól szolgálják a kistérség fejlődését; további projektek megírását és megvalósítását készítették elő.

Referenciajelleggel kipróbáltuk a felnőttképzési csomagot, amit a felnőttképzési szakértők sikeresnek és terjesztésre, multiplikálásra érdemesnek értékeltek. Javasolták a projekt terjesztését további magyar és határon túli térségben is.

A kistérségben pozitív módon az érdeklődés középpontjába került a romák, a hátrányos helyzetűek és a felzárkóztatás ügye.

Kidolgoztunk egy sajátos életvezetési programcsomagot, amelyet kipróbáltunk, és a tapasztalatok beépítését követően átadjuk további hasznosításra az érdeklődőknek.

A tudományos kutatásokra alapozott állapotfeltárások eredményeként létrejött dokumentumok (térségi életmód/problématérkép, cselekvési tervek, kompetenciamérési csomagok) a kistérség és az ország valamennyi intézménye és lakosa számára elérhetők és felhasználhatók.

Köszönetnyilvánítás a projektben végzett munkáért:

Név	Munkahelye	Szerepe a projektben
Balogh Bertalan	Állami Foglalkoztatási Hivatal	informatikus
Bodnárné Tallárom Elvira	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	képző
Cserépy László	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	képző
Cserépyné Varga Mária	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	képző
Csigás Péterné	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	pénzügyi tanácsadó
Csikvári Gábor	ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar	mérési-képzési tanácsadó
Deák Sándor	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	asszisztens
Esztergomy Zoltán	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	képző
Fekete Ferencné	Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány	képző
Ferencz Zoltán	MTA Szociológiai Kutatóintézet	szociológus
Ficsor János	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	képző
Füstös László	MTA Szociológiai Kutatóintézet	tudományos tanács- adó
Gajda Endréné	MTA Szociológiai Kutatóintézet	pénzügyi tanácsadó, gazdasági ig.h.
Gyarmati Lajos	Magyar Pékek Fejedelmi Rendje	mesteroktató
Heves Andrea	ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar tréner,	szakmai tanácsadó
Hortobágyi István	ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar mérési-képzési	tanácsadó
Horváthné Budai Klára	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szak- képző Iskola és Kollégium	mentor
Hricó Ivánné	MTA Szociológiai Kutatóintézet	szövegszerkesztő
Hunèik Péter	Fórum Társadalomtudományi Intézet	SK pszichológus, ta- nácsadó
Illés Máté		szociológus
Juhász István,	igazgató Zempléni Regionális Vállalko- zásfejlesztési Alapítvány	szakmai tanácsadó
Jurkó Gyula	Városi Munkaügyi Központ Sátoraljújhely	szakmai tanácsadó
Kalapos Árpád	Pro Patria Alapítvány SK	koordinátor
Kerényi Tamás		szociológus

Köszönetnyilvánítás

Név	Munkahelye	Szerepe a projektben
Kertész Luca		szociológus
Kéthelyi Gergely		szociológus
Kéthelyi Máté		szociológus
Kraici István Márton	Studiare Kulturális és Szolgáltató Kft	konzorciumi partner, projektmenedzser
Kraiciné Szokoly Mária	ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar konzorciumi partner,	képzési felelős
Kusper Károly	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	koordinátor
Lada László	NFI. Kut. Kutatási Osztályvezető	mérési-képzési tanácsadó
Ladencsics Virág	ELTE TÓFK Főiskolai Hallgató	programasszisztens
Lakatos Tibor	Polgármesteri Hivatal, Sátoraljaújhely	romareferens
Laki Ildikó	MTA Szociológiai Kutatóintézet	szociológus
Mácsi László		gombaszakértő
Majoros Péter	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	képző
Moravszky Melinda		képző
Nagy László	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	koordinátor
Németh Andrea		szociológus
Németh István	Új Mandátum Kiadó	szakmai tanácsadó
Sándorné Kozma Klára	Polgármesteri Hivatal, Sátoraljaújhely	mentor, szakmai tanácsadó
Sinka Lászlóné	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	koordinátor, mentor, szakmai tanácsadó
Sipos Kornél	SOTE Testnevelési és Sporttudományi Kar	pszichológus, szakmai tanácsadó
Soós Klári	vállalkozó	virágkötő-mester
Szabados Tímea	MTA Szociológiai Kutatóintézet	szociológus
Szabó András	Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálat Alapítvány	tréner, szakmai tanácsadó
Széhofnerné Gombás Anna	MTA Szociológiai Kutatóintézet	adatrögzítő

Köszönetnyilvánítás

Szoboszlai Marcell	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	asszisztens
Takács Jánosné	Szepsi Laczkó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	képző
Tamás Pál	MTA Szociológiai Kutatóintézet	igazgató, szakmai tanácsadó
Tardos Katalin	MTA Szociológiai Kutatóintézet	szociológus, kut.csoportvez.
Tóth Károly	Fórum Társadalomtudományi Intézet SK	konzorciumi partner, szakmai tanácsadó
Perovics Ágnes		bábszínész - terapeuta